

DO PÁRY BEZ MIMIKRY

Ondřej Nezbeda

Francouzský psychoanalytik Jacques Lacan tvrdí, že symbolický řád — struktura jazyka, zákonů, kultury a společenských pravidel, která formují lidskou subjektivitu a realitu — si zakládá na neporušitelné celistvosti. Tam, kde normativní slupka řádu pukne, se však může vyjevit něco do té doby skrývaného: podobně jako když z horkého pramene vytryskne pára a narazí na chladný kámen. Nebo na nahé mužské stehno. Co mělo zůstat zahalené a plynné, kondenzuje a tělesní. A právě touto fyzikou trhlina a kondenzace se řídí Vratislav Maňák ve své knize *S Wittgensteinem v gay sauně*.

Titulem odkazuje na rakouského filozofa a jeho výrok, že o čem nedokážeme mluvit, o tom bychom měli mlčet. Maňák však jeho tezi odmítá hned nadvakrát. Poprvé svou knihou dokazuje, že má smysl se o to pokoušet navzdory. A za druhé dokládá, že o zkušenosti se dá svědčit i jinak — tělesně, smyslově. Proto v šesti

sociálních reportážích zavádí Wittgensteina, a spolu s ním i čtenáře, do termálních vod budapeštských lázní Rudas, vídeňské gay sauny, operního hlediště v Brně, na pražské cruising-spoty, do berlínského klubu KitKat. Každé z těchto míst je trhlinou v normativním řádu, časoprostorovou kapsou, kde gay identita může existovat v plnosti, sebevědomě a bez omluv.

ÚNOS GANYMÉDA

Na úvod by bylo dobré říct, čím kniha Vratislava Maňáka *S Wittgensteinem v gay sauně* není. Rozhodně nejde o liberální plédování za toleranci nebo o přívětivého průvodce queer subkulturou. Maňák ohledává homosexuální identitu sebevědomě, v její neodvoditelnosti od většinové existence. Svůj postoj nejostřeji formuluje v reportážním eseji o bratislavském Pridu konaném osm měsíců po vraždě dvou návštěvníků queer baru Tepláreň.

Karneval, jehož podstatou je „bourat hierarchie“, který „nezná regulace, umožňuje exces a osvobozuje od rolí“, tu smutně zkrátí. Duhový průvod byl ohraničen na malém plácku náměstí, hlídala ho policie, vydal se mimo centrum Starého města a jeho ústřední poselství znělo: Jsme stejní jako vy. Transparenty o sdílených hodnotách a hledání průníků ve snaze získat přízeň veřejnosti však Maňák odmítá. Kritizuje tyto strategie jako „submisivní mimikry“. Přesvědčení, že rovnosti lze dosáhnout zestejněním, podle něj vyprazdňuje samotný základ gay identity, protože „bez sdílené sexuální zkušenosti by se v newyorském baru Stonewall Inn nikdy nesešla společnost, na jejímž základě první pochody hrdosti vůbec vznikly“. Rovnost bez přijetí odlišnosti v její komplexitě není emancipací, ale kapitulací.

Maňák v této souvislosti připomíná politického filozofa kolonialismu Frantze Fanona a novinářku a aktivistku Manuelu Kay. Dělí je sice dekády, ale spojuje je pronikavá analýza toho, jak se touha po subverzi mění v touhu po konformitě, jak nasazení

většinové masky nutně vede k rezignaci na svou identitu a kulturu. Maňák přidává vlastní postřeh: z Ganyméda-gaye, trojského prince, kterého unesl božský Zeus a učinil z něj svého milence, se na gobelínu v bratislavské Národní galerii stává dítě, které se dovolává rodičovské ochrany. Scéna, v níž autor líčí, jak stovky lidí bubnují a křičí k němému a hluchému balkonu prezidentského paláce, je v tomto světle více než trpkostí jednoho odpoledne. Je symptomem strategie menšiny, která „o své vůli spoutala karneval a přijala většinové masky, a přesto na ulici zůstala sama“.

SLAST AFEKTU

Svých pozorování se autor sice účastní, téměř neustále si však udržuje distanci. Soustředí se na popis, vystižení atmosféry, před kameru si stoupá jen ve chvíli, kdy marně hledá příležitavá pojmenování pro intimní partie mužského těla — nabízí se mu totiž jen vulgarismy nebo mediální termíny — nebo když přiznává, jak marně si jako gay hledá vstřícný vztah k opeře.

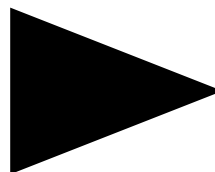
Literární reportáž mu sama o sobě svou strukturou nabízí změnu tempa a perspektivy. Dráždivý popis interiéru a osazenstva lázní Rudas střídá literárněhistorická vsuvka o chlapeckém románu Jánose Boka. Na vyzývavé doteky pod vodní hladinou navazuje teoretická podkapitola o touze nebo homofobní povaze orbánovského režimu. Reportáž o pražských cruising spotech autor zahajuje subverzivně jako úryvek z turistického bedekru se zářázkou LOCAL TIP, po níž se ocitnete ve skrytých zákoutích pro jednorázový sex — Praha se zdá jako „odlitá ze zlata“ ve chvíli, kdy vám „na jazyk exploduje cumshot“.

Každý z těch textů dokazuje, že nejsvobodněji gay identita existuje v prostorách, kde se vůbec nediskutuje o tom, čím je nebo čím smí být. Budapeštské lázně Rudas, bývalý turecký hamam, kde si muž v sauně vezme do dlaně varlata a promne penis, aby k vyhlédnutému turistovi



Vratislav Maňák
S Wittgensteinem v gay sauně
Host, Brno 2026
183 stran





Diskusi o knize *S Wittgensteinem v gay sauně* si poslechněte v podcastu Kverulanti dostupném na Spotify a dalších platformách. Debatují Olga Pavlova, Ondřej Macl a Petr Vizina, moderuje Ondřej Nezbeda.

vyslal signál, jsou pro Maňáka vzácným prostorem nejen pro možnost sexuálního dobrodružství, ale především bezpečným územím, kde homosexualita přirozeně dotváří společenský celek. Ve vídeňském Kaiserbründlu se v průběhu večera postupně hroutí morálka, řeč, ego a nakonec i vědomí, dokud návštěvník nezůstane jen tělem vnímaným skrze cizí pohledy a dotyky. A v berlínském KitKatu, kde vrátná Mira rozhoduje o vstupu na základě šesti vteřin pozorování a pohovoru, se gay identita neobhájí, ale plně prožívá a slaví.

Zmíněná místa autor zachycuje se smyslovou a stylistickou vytríbeností. Vystačí si s přesností popisu, nepotřebuje adjektiva. Bez rozpaků, ale i beze snahy o efekt nebo provokaci nahlíží do nejintimnějších zákoutí lázní, cruising spotů i záhybů a křivek mužských těl. Dává nám sice dost indicií k tomu, abychom si mohli domýšlet, co se děje pod hladinou a v páře finské sauny, vše je tu ale galantní a dvorné, a to tak, až se vtírají pochyby, jestli tu estetizace až příliš nezakrývá ambivalenci. Copak taková místa nejsou i prostorem trapnosti nebo neporozumění? Co tajné gesto, které mine nebo atakuje? Tělo, které nereaguje podle očekávání? Co vědomí rizika, zranitelnosti, která nemusí být jen metaforou?

Platí to hlavně pro reportáž z pražských cruising-spotů — zákoutí parků, záchodků obchodních domů nebo Hlavního nádraží. Maňák tyto dimenze nezamlčuje, ale jeho vybroušený intelektuální styl má tendenci je rozpouštět, převádět zpět do plyného stavu. Jako by i zde působila síla lacanovského symbolického řádu, tentokrát však ne represivně, ale esteticky.

Podobný mechanismus Maňák diagnostikuje v reportážní esejí o brněnském zpracování Händelovy opery *Alcina*, v níž se snaží pochopit fascinaci gay kultury tímto jevištním žánrem. Opera je pro Maňáka jedním z mála míst, kde je afekt dovolen, ba vyžadován. Kde patos, exaltovanost a přepjatá emocionalita nepůsobí jako exces, ale jako norma. „Opera poskytuje slast manifestovaného afektu.“

Klíčovou roli zde hraje operní primadona. Jak Maňák pronikavě ukazuje, fascinace operou je do značné míry fascinací její figurou. Primadona je nositelkou emocí i moci: cítí a zároveň svými city vládne. Není jen pěvkyní, ale „tvárnou společenskou institucí, vřákem na emoce“, cituje autor Koestenbaumův esej *The Queen's Throat*. Händelova Alcina, která hrdě prohlásí „Son regina!“, se stává projekční plochou pro každého gaye, který si musí svou plnou existenci vybojovávat.

Opera tak nabízí syntézu: prostor, kde se lze oddat afektu, a zároveň prostor, kde lze skrze estetickou formu alespoň na okamžik uchopit zkušenost moci. Zatímco v gay sauně nebo v esejí o pražských cruising-spotech se autor dopouští estetizace, v operním hledišti estetizace zpřístupňuje afekt. Trhlina se tu otevírá — ale jen proto, aby byla vzápětí orámována, ozdobena a uzavřena. Exces je dovolen, protože je součástí kánonu.

REVOLUCE SHORA

Aby však nedošlo k mýlce — Vratislav Maňák nepíše politickou esejistiku s příklady z gay kultury. Píše o gay kultuře a politiku z ní nechává vystupovat přirozeně. Pětisetletá diskretnost budapešťského hamamu tiše odolává Orbánovu autokratickému režimu. Šest homofobních citátů z úst populistických politiků napříč regionem — Orbána, Kickla, Fica, Kaczinského, Okamury, šéfa AfD — sestavuje Maňák vedle sebe bez komentáře; jejich sborový hlas je dostatečnou výpovědí.

Doslov k šesti předchozím esejům nazvaný „Fragment a zkroušené srdce“, v němž Maňák přemýšlí o povaze střední Evropy, patří k diskutabilnějším pasážím. Autor vychází z teze, že modernita — individualismus, emancipace, autonomie jedince — se ve střední Evropě nerodila zdola, z revolučního tlaku, nýbrž shora, z vůle osvětleného absolutistického dvora. Zatímco ve Francii a Velké Británii osvícenské myšlenky doprovázel výbuch revoluční

energie a konfrontace s mocí, v prostoru habsburské monarchie je do praxe zaváděl stát pragmaticky, se záměrem zefektivnit správu státu, nikoli osvobodit jedince.

Z tohoto historického dědictví Maňák odvíjí diagnózu současného středoevropského neotradicionalismu. Odpor k emancipačním nárokům není podle něj jen výrazem religiozity ani postkomunistickým reziduem, ale hluboce zakotvenou skepsí vůči modernímu projektu jako takovému. Maňák tu tedy pracuje s historicky podmíněným kulturním skriptem jako s takřka strukturální konstantou. Musí ale být odpor vůči odlišnosti výrazem hlubinné paměti sahající k Josefovi II.? Nemůže být spíše nebo také výsledkem něčeho mnohem přizemnějšího: ekonomické nejistoty, sociální frustrace, každodenní únavy ze změny, evolučního strachu z neznámého?

ABY NETLAČILA

S Wittgensteinem v gay sauně je první česká kniha svého druhu. Ne v manifestačním smyslu nebo proto, že by u nás dříve nikdo o homosexualitě nepsal. Ale nikdo se zatím nepokusil ke zkoumání gay identity a kultury přistoupit s takovou intelektuální ambicí, sebevědomím a šíří referencí. Maňák zmiňuje Judith Butler, Eve Sedgwick, Bataillea, Durkheima, Joycea, Bourdieau... s filozofickým materiálem však pracuje přirozeně a bez okázalosti. Jmenování se v textech neobjevují proto, aby dokládali autorovu erudici, ale aby připomínali rámec a hloubku tradice, z níž myšlení o gay identitě a kultuře vychází. Jeho „sociologické reportáže“ nejsou výpravy za exotikou nebo exhibicionismem, ale epistemickou nutností. O gay sauně nemůže psát jen s Wittgensteinem a Foucaultem v podpaží, je třeba do této trhliny fyzicky vstoupit. Proto Maňák podotýká, že si všechny zmíněné autority bere do páry jako intelektuální polštáře, aby mu do zad „netlačila saunová lavice — nebo cizí erektce“.

Autor je redaktorem *Hosta*.